

MONOGRAMISTA M. K. PORTRÉTISTA SMÍCHOVSKÝCH USEDLOSTÍ

Vladimír Volf *)

Na území Smíchova, Košíř a Motola byl koncentrován největší počet usedlostí, které obklopovaly tehdejší Prahu. Má to svou jednoduchou logiku. Usedlosti byly zakládány především v souvislosti s rozsáhlým budováním vinic v době Karla IV. Zdejší svahy nabízely velké plochy příhodného terénu pro tuto plodinu. Pověstinou malebné názvy usedlostí se naštěstí často zachovaly dodnes, byť už třeba jen jako místní jméno. Jejich původ byl rozmanitý, v nejrůznějších romantizujících variantách nejčastěji podle majitele (Blažej Cibulka – Cibulka, Kliment Ekhart – Klimentka, Václav Klyka – Klikovka...), jindy podle zaměstnání některého z majitelů (Kotlářka, Klavírka – klavír nástroj soukeníků?), nebo vegetace (Šafránka), terénu (Skalka... že by podle Doroty Skálové?). Mechanismus vzniku jména však není až tak podstatný, stačí, že jméno žije a zvukomalebně zní z reproduktorů autobusů, tramvají a z místních tabulí. V moderním prostředí z něj mile dýchá minulost místa. Bohužel je mnohdy tím posledním, co zmizelou usedlost připomíná.

Postupný ústup vinařství v sedmnáctém století přinesl přeměnu usedlostí v zemědělské dvory a statky. Blízkost prudce rostoucího industriálního Smíchova měla později na svědomí expanzi průmyslové činnosti, především podpůrných odvětví stavebního podnikání, tedy pálení cihel, lámání kamene a podobně. Původně hospodářské budovy bylo možné bez velkého nákladu využít k menší výrobní činnosti.

Již od osmnáctého století byly některé zajímavě položené usedlosti přestavovány na letní sídla majetných Pražanů, takže se změnily na zámečky uprostřed zahrad. Smíchov – město za hradbami Prahy – je během svého růstu vesměs nemilosrdně pohltit a obklopil činžovní nebo průmyslovou zástavbou. Osud nemalého počtu staveb byl smutný, došlo k jejich znetvoření, přestavbě nebo úplné likvidaci. Tento trend se ve dvacátém století nezastavil a bohužel pokračuje stále.

Stav některých usedlostí je v dnešních dnech tristní a nanejvýš alarmující. Perla mezi zdejšími usedlostmi, Cibulka, je na tom spolu se Skalkou snad nejhůř. V celé

*) Autor článku je majitelem uvedeného alba kreseb. Bez jeho svolení není reprodukování zde publikovaných vyobrazení povoleno.

Titulní list alba

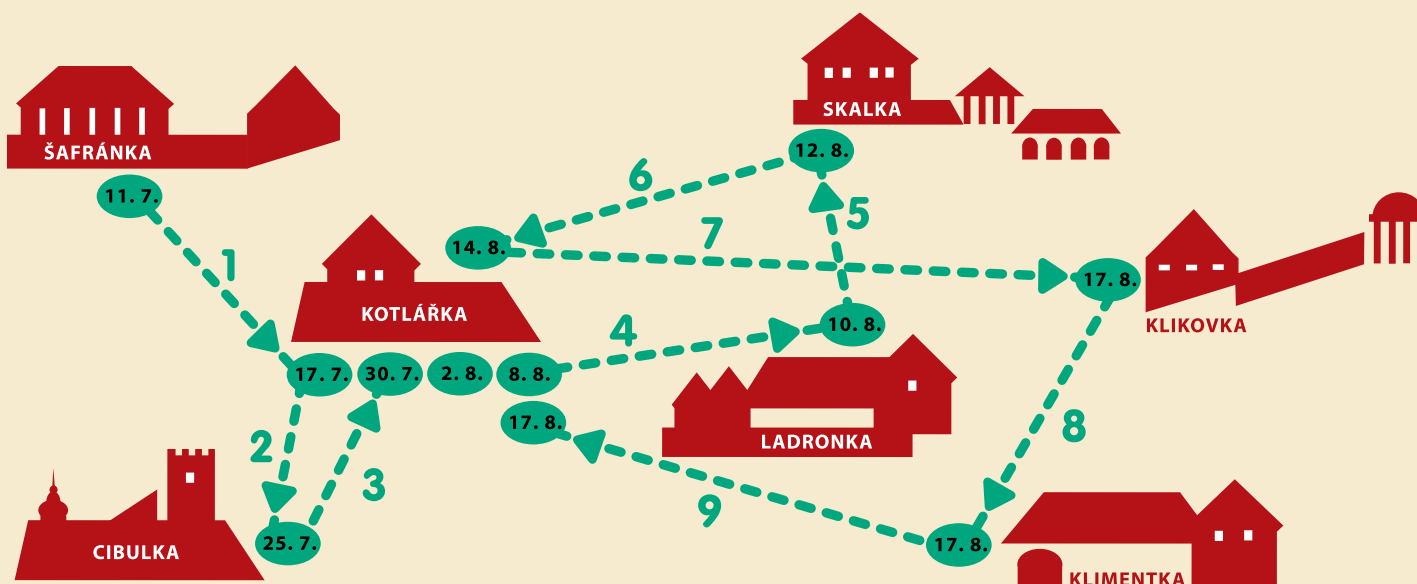
nahotě se tady zrcadlí současná doba plná pozemkových a stavebních spekulací a nekonečných soudních sporů. Cibulka prošla během staletí rukama mnoha zvelebitelů, její starší historie je radostná. Nejlepší léta prožila v letech 1817–1826, kdy byl jejím majitelem biskup pasovský Leopold Leonard Thun z Hohensteinu. Ten ji až trochu rozmařile přeměnil v klasicistní přírodní park s romantickými stavbami, alejemi a zahradami. Jeho dědicové však zahájili éru pozvolného chátrání, pomalý úpadek končící dnešním všeobecným rozkladem. Ani přechod do vlastnictví obce pražské roku 1922 na sestupu nic nezměnil. Usedlost sloužila k bydlení a k malování, případně jako sklad. Investice byly prakticky nulové. Dnes objekt patří soukromému majiteli a je v havarijním stavu. Zcela nezajištěn je bez omezení vydán napospas nejrůznějším živlům a lidem bez přístřeší.

Podoba usedlostí z doby před vznikem fotografie je víceméně neznámá. Sám vynález ale ještě nestačil, muselo přijít zjednodušení procesu přípravy a vyvolání negativu, aby se dalo fotografovat v terénu bez nutnosti nosit na zádech celou chemickou laboratoř. Ani fotografie a úsilí nadšenců typu antikváře Zikmunda Reacha nepřinesly soustavnější dokumentační činnost. Místopisné snímky zhotovené před rokem 1870 jsou obecně velmi vzácné. Jen velmi málo z usedlostí přilákalo před polovinou devatenáctého století vedutistu podobně jako například zcela mimořádná Cibulka v dobách své slávy.

A proto nález malého skicáku (13 x 22 cm) se štítkem Skizzenbuch M. K. 1846

obsahujícího devatenáct většinou pojmenovaných kreseb smíchovských usedlostí je příjemným překvapením. Třináct z nich je pečlivě datovaných (v rozmezí 11. července až 17. srpna), u šesti datace chybí. Sedmnáctkrát použil autor techniku kresby tužkou, dvakrát akvarelu. Všechny vyobrazené objekty patřily do tehdejšího politického okresu Smíchov, přesněji do katastru obcí Košíře, Motoly a Třešovice. Kresbičky nemají rukopis profesionála, ale jako dokument své doby jsou nadmíru pozoruhodné a unikátní, vesměs jsou nejstaršími vyobrazeními předloh. Odhalit identitu nositele monogramu M. K. je proto nesnadné, ne-li nemožné. Jsou zde jen jisté indicie. Časový plánec sestavený podle jednotlivých datací navádí k myšlence, že autor měl nějakou vazbu na Kotlářku, která je často opakovanou křížovatkou cest umělce za usedlostmi. Navíc objekty Kotlářky vyobrazil hned sedmkrát, což je bezkonkurenčně nejvíc, opakoval se už jen u Cibulky (3x) a Klikovky (2x). Majitelem Kotlářky byl v té době Johann Štípek¹⁾, takže podle jména nelze ani spekulovat s příbuzenským vztahem. Hned sedm kreseb tedy zachycuje Kotlářku před ničivým požárem roku 1849.

To, co nám zbylo z někdejších usedlostí do dnešní doby, je živoucím dokladem minulého života v okolí Prahy. Je příjemné navštívit tato místa a nasát působivou atmosféru, která je stále přítomna, ačkoliv usedlosti již nestojí v lůně panenské přírody, ale jsou obklopeny obytnou zástavbou. Politováníhodnou vizitkou naší současnosti je žalostný stav některých z nich.

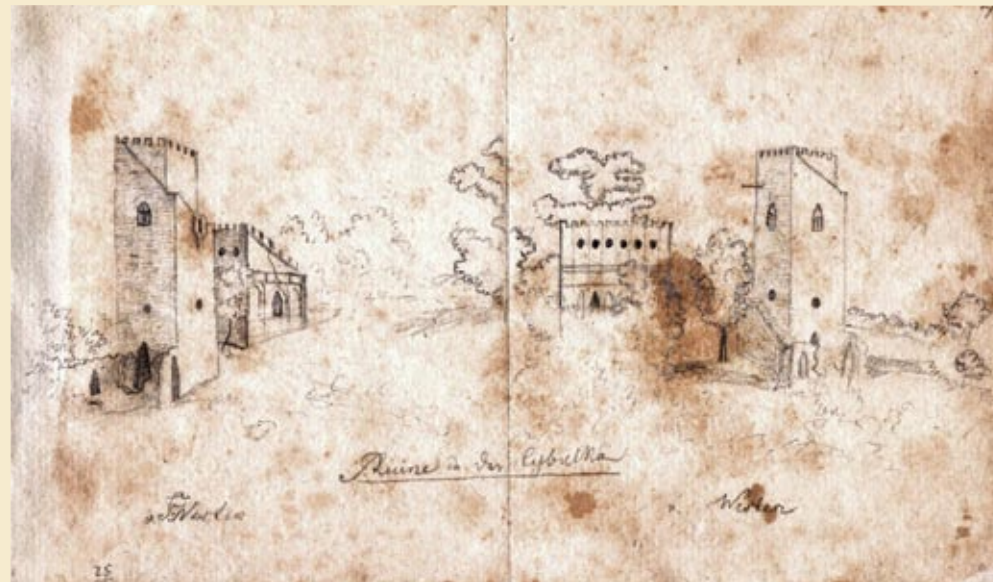
Časový sled zhotovení datovaných kreseb

Poznámka:

¹⁾ muž stejného jména byl:
 1846: majitelem domu čp. 535/II ve Štěpánské ulici a krupařské živnosti tamtéž (prameny „2“)
 1859: majitelem čp. 535/II Štěpánská ulice s pekárnou a obchodem s mlékem tamtéž (prameny „5“)
 1861: jako Johann Štípek majitelem čp. 535/II. (viz 1846) a coby „Johann Štípek sen.“ spolujajitelem domu čp. 419/I. v Martinské ulici (prameny „10“)

Cibulka „Cybulka“ (tužka, nedatováno)
Celkový nepřiliš zřetelný pohled, který je dnes neopakovatelný, protože mu brání málo kultivovaná vegetace (podobný osud se týká většiny dalších objektů).

Ruiny na Cibulce od západu/západ „Ruine in der Cybulka v(on) Westen/Westen“
(tužka, datováno 25. 7.)
Kresba nabízí dva pohledy na romantické stavby v areálu usedlosti z opačných stran.

Gotický domek na Cibulce „Gothisches Häuschen in d(er) Cybulka“
(tužka, datováno 25. 7.)

Prameny:

1. BÖHM Josef: Monografie města Smíchova (NEUBERT 1882)
2. Gewerbe=Adressen=Buch für die Hauptstadt Prag nebst einer Uebersicht der Gewerbe in deren Umgebung 1846
3. HNILIČKA Eduard – WIRTH Zdeněk: Pražské zahrady, parky a sady I. 1790–1830, II. 1790–1840 (1954–1958)
4. LAŠTOVKOVÁ Barbora: Pražské usedlosti (LIBRI 2001)
5. LEHMAN Nikolaus: Adressbuch der Königlichen Hauptstadt Prag der Stadtgemainen Karolinenthal, Smichow und Bergstadt Wysehrad 1859
6. Národní archiv
7. Pražské usedlosti – katalog k výstavě 2006–2007
8. Schematismus des Königreichs Böhmen 1841
9. Stablní katastr Prahy 1840–1842
10. STIASNY Johann: Adressen=Buch der Handlungen, Fabriken und Gewerbe des Königreichs Böhmen für das Jahr 1861
11. Zevrubný popis rozdělení země král. Českého ježto Nejvyššími rozhodnutími od 14. září a 26. listopadu do 5. března 1854 atd.

Kotlářka od východu „Kotlarzka von Süden“ (tužka, datováno 17. 7.)
Shluk objektů v podobě před přestavbou v anglikánské gotice. Majitelem byl Johann Stípek (sedlák). Zničující požár roku 1849 byl zřejmě důvodem prodeje usedlosti Vincenci Falkovi (finanční úředník), po něm následovala znovuvýstavba v anglikánské novogotice. V této podobě se usedlost dochovala dodnes.

Kotlářka od západu „Kotlarzka von Westen“ (tužka, datováno 8. 8.)
Pohled do nitra usedlosti.

Kotlářka od jihu „Kotlarzka von Süden“ (tužka, datováno 14. 8.)
Skupině budov dominuje hlavní stavení na svahu nad oplocenou zahradou.

Kotlářka od severu „Kotlarzka von Norden“ (tužka, datováno 17. 8.)

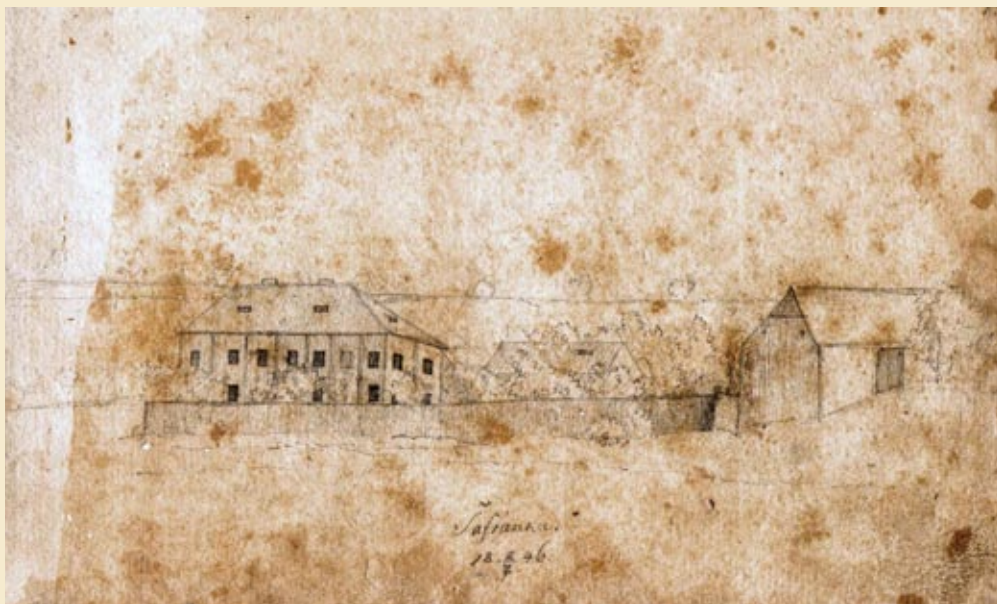
Kotlářka od jihozápadu (akvarel, bez popisu, nedatováno).

Chalupa při říšské silnici pod Kotlářkou „Hütte an der Chaussee unter der Kotlarzka“ (tužka, datováno 30. 7.)
Dnes již těžko identifikovatelný objekt snad náležející ke Kotlářce.

Chalupa u Kotlářky pod cihelnou „Hütte bei der Kotlarzka unter der Ziegelhütte“ (tužka, datováno 2. 8.)
Dnes těžko identifikovatelný objekt snad náležející ke Kotlářce někde pod cihelnou, která byla zřízena pod ostrohem usedlosti (už před r. 1846!)

Šafránka „Šafranka“ (tužka, datováno 11. 7.)

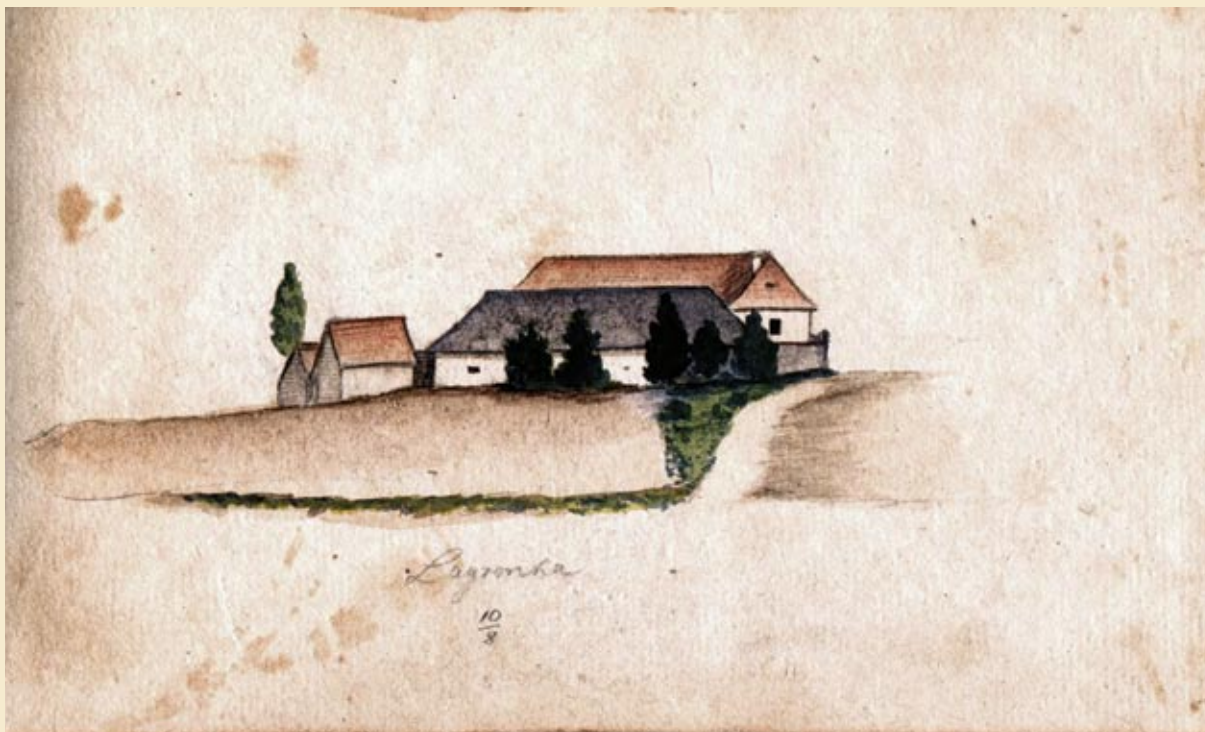
K větším úpravám došlo dle historických pramenů kolem roku 1850. Kresba zachycuje oplocený soubor tří budov (stav před rekonstrukcí). Vše demolováno a přestavěno po roce 2000.

Skalka „Skalka“ (tužka, datováno 12. 8.)

Pohled na celý komplex budov od jihozápadu. V polovině 19. století, tedy v době vyobrazení, náležela spolu s Klikovkou a Klimentkou Janu Havránkovi. Dodnes se zachovala pouze obytná budova, ovšem ve zcela havarijním stavu.

Klimentka „Klementka“ (tužka, datováno 17. 8.)

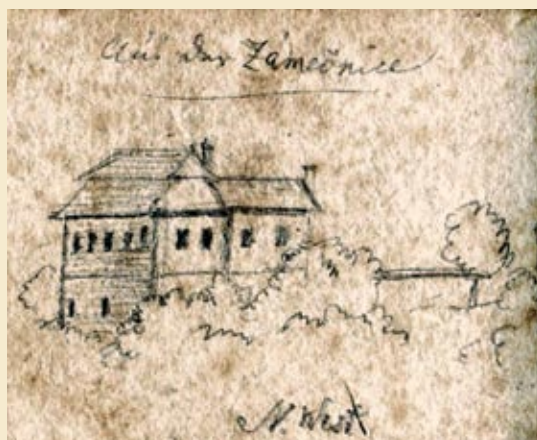
Pohled od jihu až jihozápadu. Vedle hlavní budovy je vidět ještě stavení hospodářská. Dnes ji nenajdeme, zanikla na začátku dvacátého století, připomíná ji už jen několik torzovitých artefaktů

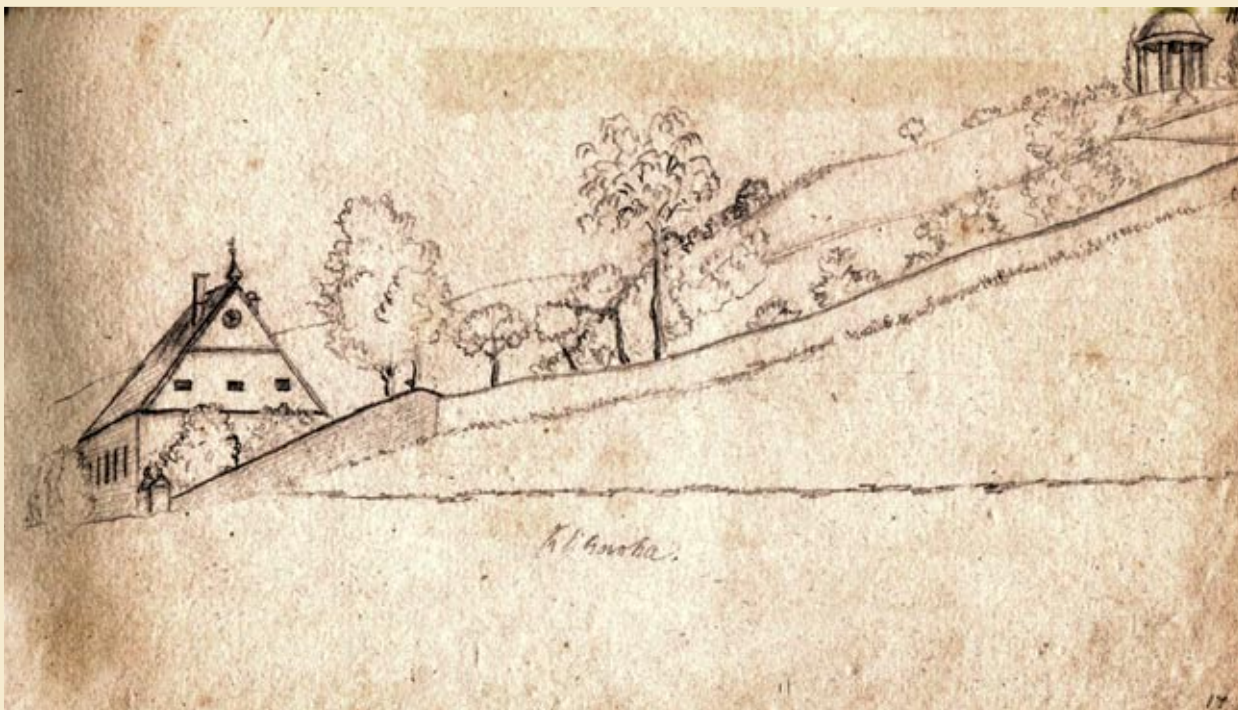
Ladronka „Lagronka“ (akvarel, datováno 10. 8.)
Pozemek před druhou světovou válkou rozparcelován a zastavěn.

Kavalírka od Košíř – sever „Kawalyrka v(on) Kosirž her: Nord“
(tužka, nedatováno)
Kavalírky stály poměrně blízko sebe dvě. Tato původně zvaná „Horní“ stála blíže usedlosti Turbová a zanikla koncem 19. století.
Není známé jiné její vyobrazení.

Kavalírka ze Zámečnice severozápad „Kawalyrka Aus der Zámečnice N. West“
(tužka, nedatováno)
Původně tzv. „Dolní“ stojí dodnes, přízvisko odlišující ji od Kavalírky Horní už ztratilo
smysl, takže nyní jen Kavalírka.

Klikovka „Klikowka“ (tužka, datováno 17. 8.)

Pohled na bývalou sýpku s malým altánkem stojící nad silnicí, vlastní usedlost stojící pod silnicí musela nesmyslně ustoupit kolem roku 1970 výstavbě kasárenských panelových domů.

Střešovice „Třešovic“ (tužka, nedatováno)

Těžko lokalizovatelné sídlo místně trochu vybočující z okruhu ostatních zobrazených usedlostí.

Klikovka altánek (tužka, nedatováno)

Detail altánku ve svahu nad sýpkou (pravděpodobné shodné datum s předchozím).